

5. Медведєв Д. Сообщение о строительстве... 04 марта 2023. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.
6. Медведєв Д. Верховный украинский клоун... 17 февраля 2023. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.
7. Медведєв Д. Бородатая фототомодель... 11 февраля 2023. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.
8. Медведєв Д. Какие-то активные нацики... 30 марта 2023. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.
9. Медведєв Д. Киевские сатанисты... 02 декабря 2022. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.
10. Медведєв Д. Псевдоукраинские бешеные шавки... 11 декабря 2022. [Електронний ресурс]. Месенджер «Telegram». Режим доступу: https://t.me/s/medvedev_telegram. Назва з екрана.

Козловець М.А.

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри філософії
м. Житомир, Україна*

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ *versus* РИНКОВИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ

Інновації, що прийшли в наше життя з ринковою економікою, широким використанням інформаційних і телекомунікаційних технологій, цифровізацією суспільства, штучним інтелектом, ведуть до зміни матеріальної та духовної епохи, містять в собі онтологічну, гносеологічну, моральну й світоглядну невизначеність. Поширення суто ринкових принципів не тільки на економіку, а й на інші – неекономічні – сегменти суспільного життя призвело до нівелювання, руйнування моральних засад, відторгнення морально-етичних і духовних цінностей. Мистецтво, релігія, мораль майже такою ж мірою, як й економіка, перебувають під владою всюдисущого ринкового фундаменталізму. Зведення мотиву прибутку до рангу етичного принципу призвело до того, що система моральних цінностей поступається місцем системі ринкових цін. Навіть вибір зовнішньо-політичного вектору розвитку України донедавна розглядався не стільки у контексті цінностей, як крізь призму економічної вигоди. Екзистенційні, смисложиттєві проблеми людського існування не можуть бути розв'язанні накопиченням багатства, економічним зростанням і посиленням технічної могутності людини. Сам по собі ринок та пов'язані з ним цілі й цінності

не можуть бути самодостатніми, вищими цінностями. Це лише цінності-засоби для власне розвитку людини.

«Ринкова доцільність» спонукає до оцінювання індивіда в межах «інструментального мислення» радше як засобу, ніж колективної мети. Так, у сучасному світі поступово затверджується тенденція домінування спрощеного секулярного, індивідуалістичного світогляду, під впливом якого руйнуються соціокультурні комунікації. Домінування такої картини світу призводить до трансформації людини в самоізолювану істоту, яка потрапляє в стан «безсенсовної нездоланності». Перефразовуючи вислів Ф. Ніцше, можна сказати, що скрізь танцюючу радість утвердження капіталізму ми чуємо приголомшуючий тужливий крик сповненого руйнівного скепсису і деморалізованого індивіда.

Індивідуалізм в Україні – як наслідок ліберальної ідеології – не відбувся у формі позитивного самоствердження особистості. На відміну від країн Заходу, на українському ґрунті набув поширення «негативний індивідуалізм», що залишив людину наодинці з власними проблемами, і котрий змушує її бачити в інших небезпеку і відчувати відчуженість від суспільства. В наших умовах «вільний ринок без обмежень» у судовій системі означає продаж і купівлю судових рішень, в освіті – шлях до знань не стільки обдарованим українцям, скільки дітям «платоспроможних» батьків, у медицині – гарантія права на життя та здоров'я тільки для заможних.

Не менш небезпечним є зміна моральних орієнтирів населення. «Виснажені» життєвими негараздами, обтяженнями російсько-української війни наші громадяни, намагаючись хоч якось адаптуватись до жорстоких реалій сучасного буття та вижити, часто змушені йти на такі компроміси зі своєю совістю, які за умов нормального функціонування суспільства були б неможливими. Чесна праця, так само як і честь, гідність, любов, щирість і багато іншого з того, що визначає основу самозбереження людини і суспільства, дедалі більше зникають, стираються в реаліях нашого життя. Його умови змушують людей йти на компроміси із власною совістю.

На жаль, на сьогодні гуманітарна політика не концептуалізована, хаотична, хоча й було декілька спроб виробити і сформулювати її. Необхідно розробити виважену, ефективну гуманітарну політику. Вона має бути зорієнтована на відтворення справжнього культурного середовища, яке кристалізуватиме довкола себе гуманістичні виміри сучасного світу, забезпечуватиме позитивне самоздійснення людини.

По-перше, заходи протидії духовно-моральній кризі повинні мати комплексний характер й охоплювати всі сфери суспільства. Ця важлива складова державної політики в жодному разі не повинна бути черговою «формою без змісту». Необхідно забезпечити системну роботу над окремими програмами з реалізації гуманітарної політики, зокрема освітньої реформи, реформи в царині культури, науки, оплати праці, пенсійного забезпечення, системи соціальних пільг тощо.

По-друге, відродження культу чесної, висококваліфікованої праці, трудової етики. Маємо приступити до практичної реалізації філософії Григорія Сковороди – філософії «сродної праці». Саме праця, її належна оплата, а не благодійність з боку держави у вигляді різноманітних пільг чи привілеїв, не належність до тієї чи іншої політичної сили чи якийсь вигравш, має бути основою добробуту людей, їх соціального статусу.

Сьогодні небезпечним є прогресуюче зростання осіб із негативним ставленням до навчання і будь-якої праці, особливо серед молоді. Становище із трудовою мотивацією в суспільстві непомітно, але невпинно погіршується. Вже стало проблематичним взяти на роботу працелюбного і компетентного випускника технічного закладу освіти. Зазначимо, що емоційна готовність до праці, а за нею і працелюбність, формуються і закріплюються у молодому віці, навіть у дошкільному. Тому потрібно на державному рівні розробити систему трудового виховання, в основу якої покласти любов до праці.

По-третє, в умовах суспільства та економіки знань одним із найважливіших національних пріоритетів і багатств мають стати якісна освіта й наука. Заклади вищої освіти мають якомога швидше адаптуватися до принципово нової соціокультурної ситуації, нової динаміки ринку праці, який потребує постійного оновлення спеціалізованих професійних знань і відповідно нових форм їх трансляції і використання. Однак розвиток освіти шляхом спеціалізації, принцип «ринку», «вільного вибору» навчальних планів і програм веде до витіснення загально-гуманітарного знання, спрямованого на формування особистісного, креативного підходу до знання й життя в цілому, наповнюючи навчальні програми утилітарним змістом. Освіта, позбавлена гуманітарних предметів, втрачає духовність і культуру, перетворюється на «ремесло».

За умов і потреб економічних, соціальних трансформацій освіта повинна стати провідною сферою суспільного буття, а не галуззю економіки, яка функціонує за «залишковим принципом». Якість освіти вимірюється не тільки обсягом інформації (знань), які отримала людина. Це насамперед зміст її етичних і педагогічних принципів. Тим часом у більшості закладів вищої освіти, на жаль, немає цілісного навчально-педагогічного, виховного процесу, під час якого формується гармонійна особистість громадянина-патріота. Нині освіта і виховання розійшлися, вони розвиваються немовби паралельними курсами, тоді як це дві органічно пов'язані між собою складові єдиного навчально-виховного процесу. Виховна складова фактично виводиться із навчального процесу.

У відповідь на виклики Індустрії 4.0 необхідно розвивати університети 4.0, здатні вирішити багато протиріч нинішніх тенденцій цифрового світу. Потрібно вже сьогодні суттєво змінювати освітні стратегії, щоб готувати людей до змін, фокусуватися на розвитку soft skills, креативних, когнітивних та інших навичок. Особливо гостро постає потреба формування нових ідей та цінностей, котрі сприятимуть адаптації до швидких змін цифрової цивілізації. Вітчизняні освітні й професійні системи повинні зберегти уявлення про людину як моральну, психологічну і стратегічну істоту, яка володіє унікальною здатністю робити

цілісні судження. І це якраз ті питання, на які ми не зможемо сформувані відповіді без залучення міждисциплінарних потенціалів гуманітаристики.

По-четверте, моральне оздоровлення суспільства пов'язане також з формуванням особистості, яка усвідомлює свою укоріненість у культурі. Варто нарешті змістити акценти до питань професіоналізму та особистого лідерства, досягнень та освіченості. Виховання творця, особистості з домінуванням мотивацій творення над мотиваціями споживання. Формування засад моральності передбачає відповідальне ставлення до оточення, Батьківщини і до себе, що має відбуватися на ґрунті емоційної готовності до праці.

По-п'яте, велику (якщо не визначальну) роль в утвердженні духовно-моральних засад суспільства має відігравати еліта, насамперед політична. Правляча верства повинна вирізнятися не тільки (і не стільки!) зосередженням у своїх руках значних обсягів багатства, державно-інформаційної влади і становищем у суспільстві, а й високим моральним цензом, тими якостями, які, власне, й роблять її елітою. Саме еліта має продукувати суспільно значущі цінності, гідно репрезентувати інтелект, культуру, духовність, традиції, мову, ментальність нації й передавати наступним поколінням новаторські збагачений досвід. На жаль, дискредитована зловживаннями владою чи корупційними зв'язками, об'єднана номенклатурно-бюрократичною корпоративністю нинішня політична еліта не може слугувати взірцями високої моральності.

До благородної справи розбудови національно свідомого суспільства, зорієнтованого на високі загальнолюдські й національні цінності, слід залучити як наукові та державні інституції, громадські організації, так і якнайширше коло інтелігенції, митців, освітян. Оскільки саме інтелігенція впливає на формування в суспільстві світоглядних орієнтирів і переконань, моральних імперативів та мотивацій. Це потребує підвищення соціального статусу інтелігенції. Нація з дезорієнтованою, деградованою й зубожілою інтелігенцією не може мати ні майбутнього, ні політичної культури, ні побудованого на ній власного державного життя.

Отже, сьогодні в українському суспільстві є нереалізований запит на людяність, моральність. Розвиток морального творчого інтелекту і його вищої форми – духовності має стати головним завданням школи, освітньої системи загалом, виховання, гуманітарної політики, наукових державних програм і значних витрат. Маємо розбудовувати справді освічене, високоморальне суспільство з великою історією, яка зобов'язує нас жити інакше.